

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM MÜLTECİLERİ: GENEL BİR BAKIŞ

CLIMATE CHANGE AND CLIMATE REFUGEES: AN OVERVIEW

Dr. Öğr. Üyesi İsmet AKBAŞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Çankırı/Türkiye



Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.977>

Reference : Akbaş, İ. (2018). "İklim Değişikliği Ve İklim Mültecileri: Genel Bir Bakış", International Social Sciences Studies Journal, 4(24): 5159-5172

ÖZ

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan insan yer değiştirmeleri, ırk, din, milliyet gibi belirli bir sosyal gruptaki üyeliğe ya da siyasi nedenler gibi geleneksel düşüncelere dayanan insan hareketlerine kıyasla yeni bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Çevresel/iklimsel değişiklikler, tarih boyunca insan hareketlerinde önemli bir etken olmuştur. İklim değişikliği, göçü etkileyebilecek değişikliklere katkıda bulunur ve hızlandırmaktadır. Günümüzde iklim değişikliği, tarım arazilerinin bozulması, çölleşme ve su kirliliği gibi etkenler nedeniyle dünyanın bazı bölgelerinin daha az yaşanabilir hale getirmektedir.

İklim mültecileri kavramı uluslararası sınırı aşarak yerlerinden edilenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu nedenle, "iklim mültecileri", çevresel etkenlere bağlı olarak göçü gönüllü veya zorlanmış olan kişileri ifade etmektedir. Afetler ve/veya iklim değişikliği bağlamında yerlerinden edilmiş insanlar terimi, afetler nedeniyle zorunlu bir yer değiştirmeyi ifade etmektedir. Çevresel olaylara cevaben göç genellikle geçicidir, yani insanlar günler, haftalar ya da aylar boyunca hareket edebilirler, ancak göç ettikleri bölgelere geri dönebilirler. İklim değişikliğinin insan göçü ve hareketliliği açısından etkisini artması beklenmektedir. Ancak, çevresel değişim ve göç arasındaki ilişkinin karmaşıklığı göz önüne alındığında, iklimsel veya doğal tehlikeler ile doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Bu çalışmada iklim değişikliği ile göç arasındaki bağın insan hareketliliğine nasıl bir katkı sağladığı açıklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: İklim Değişikliği, Göç, İklim Mültecileri, İnsan Hareketliliği

ABSTRACT

Human displacement as a result of climate change emerges as a new concept compared to human movements that belong to a particular social group, such as traditional ideas such as race, religion, nationality or political reasons. Environmental/climatic changes have been an important factor in human movements throughout history. Climate change contributes to and accelerates changes that may affect migration. Today, climate change reduces agricultural land degradation, desertification and water pollution and makes some regions of the world less livable.

The concept of climate refugees is used to identify those displaced by crossing the international border. For this reason, climate refugees "refer to persons who are voluntary or forced to migrate due to environmental factors. Disasters and/or people displaced in the context of climate change refer to a mandatory displacement due to disasters. In response to environmental events, migration is often transient, people can move for days, weeks, or months, but they can return to the areas they migrate. The impact of climate change on human migration and mobility is expected to increase. However, given the complexity of the relationship between environmental change and migration, there is no linear relationship with climatic or natural hazards. This study explains how the link between climate change and migration contributes to human mobility.

Keywords: Climate Change, Migration, Climate Refugees, Human Mobility

1. GİRİŞ

İklim değişikliği-göç arasındaki bağın tartışılmasında belirsizlik bulunmaktadır. Çevresel faktörlerden dolayı göç eden insanlara atıfta bulunmak için kullanılan kavram üzerinde süreklilik arz eden bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Popüler bir kavram olarak çevresel göçmenler veya iklim mülteciler gibi kavramlar hem bilimsel/akademik hem de politik tartışmalara yol açmıştır.

İklimsel göç, yaygın olarak yeni ve gelecekteki göç eğilimlerinin bir parçası olarak sunulan bir kavramdır. Ancak bu konudaki tartışmaların çokta yeni olmadığı da görülmektedir. Çevresel faktörler, aslında ilk sistematik göç teorilerinde ve tartışmalarında önemli bir faktör olarak kullanılmıştır. 1889'da Ravenstein ifade ettiği gibi yaşamsal açıdan kötü iklim koşulları insanların hareketliliğini etkilemiştir. Ancak bu dönemde bile bu hareketliliğin tek bir faktörle değil bunu yanında kötü ya da baskıcı yasalar, ağır vergilendirme, toplumsal baskı gibi etkenler bir bütün olarak ele alınmıştır. Belki de bu faktörler içinde etkili etken ekonomi olmuştur (Ravenstein, 1889: 286). Tarımsal faaliyetler için uygun toprak, ılıman iklim ve daha kolay yaşam koşullarının arayışı pek çok insanın kendi amaçları doğrultusunda, doğal yaşam alanları dışında yaşam alanlarına doğru bir çekim alanı oluşturmuştur.

Göç etme kararı insanlar için karmaşık bir süreçtir. İnsanların hareket etme kararına neden olan faktörler zaman içinde değişmekte, bireyler ve toplumlara göre farklılık taşımaktadır. İklim değişikliği nedeniyle, hareket etmek ya da hareketsiz kalmak konusunda karar aşaması karmaşık ve zor bir süreçtir. Literatür incelendiğinde gelinen sonuç insanların göç kararlarını iklim değişikliği önemli ölçüde etkilemektedir. Mevcut göçmenler, ekonomik, çevresel ve bir dereceye kadar siyasi itici güçlerin baskısı ve yönlendirmesi ile birlikte hareket etme kararı verebilmektedir. Göç kararı girift ve aynı zamanda davranışsal unsurlara dayanmaktadır (Martin vd., 2014: 24). Bu öğeler hanehalkının iklim değişikliği ile ilgili risklere karşı savunmasızlığına ilişkin algıları; gelecekteki ihtiyaçları, hanehalkı üyelerinin inançları, normları ve daha önce (varsa) yaşadıkları göç deneyimleri belirleyici olacaktır. Bu alanda yapılmış akademik çalışma ve vaka analizlerinde de özellikle şekilde de görüldüğü üzere 2010 sonrası hızlı bir artış göstermiştir. Bunda iklim değişikliği yansımalarında bu dönemde ani doğa olaylarındaki artışın etkili olduğu söylenebilir.

İklim değişikliği, insanların içinde buldukları ekonomi, çevre ve politik sistem gibi değişkenleri etkilediğinde insanlar geçim stratejisi doğrultusunda göç etmeye karar verebilmektedir. İklim değişikliği, özellikle ekonomik kanallar aracılığıyla itme veya çekme faktörü olarak insanları hareket etmeye yönlendirebilir. Scoones (1998), iklim değişikliğinin dorudan ve dolaylı olarak etkilediği geçim sermayesi biçimlerini tanımlamıştır. Buna göre geçim sermayesi biçimleri; doğal (ekolojik ürünler ve hizmetler); ekonomik veya finansal; insan (beceri, bilgi, fiziksel sağlık ve yetenekler); ve sosyal (sosyal ilişkilerden kaynaklanan faydalar ve fırsatlar) (Hugo, 1996: 113). İklim değişikliği, geçim kaynaklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir (Phongsathorn, 2011).

Çevresel faktörler ve göç arasındaki ilişkinin karmaşıklığını, iklim değişikliğinin göç dinamiklerini açıklamak için birkaç faktör arasında sadece bir tanesi olduğu vurgulanmalıdır. En basit haliyle, bu, herhangi bir göç hareketinin çeşitli yakınsak faktörlerin ürünü olduğu ve çevresel stresin her zaman ekonomik kısıtlamalar veya fırsatlar, sosyal ağlar, politik nedenler gibi diğer nedenlerle birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca hareketliliği destekleyen faktörler sadece sayıca değil, aynı zamanda iç içe geçmektedir. Örneğin, çevresel değişim sağlık sorunlarına ya da gıda güvensizliğine yol açabilir ve bu da göçü teşvik edebilir. Bu gibi durumlarda, birincil göç olgusunun tanımlanması olanaksızdır, çünkü tüm nedenler karşılıklı olarak birbirini desteklemektedir. Çevresel faktörler, zaten politik, demografik, ekonomik veya sosyal gerilimlerle karakterize edilen bir bağlamda ortaya çıkarlarsa daha büyük bir rol oynayabilir; iklim değişikliği bu nedenle çarpan etkisi olabilecek ek bir yük olacaktır. Diğer bir deyişle, iklim değişikliğinin, zengin ve demokratik toplumlarda göçü tetiklemesi pek olası değildir. Bu bağlamda Çevresel ve çevresel olmayan faktörler de adım adım bir şekilde etkileşime girebilir: eğer insanlar zaten ekonomik nedenlerden ötürü hareket ettiyse, iklim değişikliği nedeniyle yeniden hareket etme olasılıkları daha yüksek olabilir. Bu çalışma ile iklim değişikliği ve göç ile birlikte tanımlanan iklim mültecileri kavramının tanımlamaya çalışılmaktadır. Bu yolla iklim değişikliği ile göç arasındaki bağın insan hareketliliğine nasıl bir katkı sağladığı açıklanmaktadır.

2. TANIMLAR VE TERMİNOLOJİ

Göç, bir insan veya birden fazla insanın, ülke içinde veya uluslararası sınırları aşarak hareket etmesi olarak ifade edilmektedir. Mesafesi, nedenleri ne olursa olsun, insanların her türlü hareketi kapsayan bir nüfus hareketidir (Martin, 2009: 358; Ekşi, 2016: 22-25). Bu bağlamda mülteci kavramı, ekonomik göçler ve aile birleşmeleri gibi nedenlerle hareket eden kişileri ifade etmektedir. Göç kavramı ile çevre ve iklim değişikliği arasında birbiriyle ilişkili faktörler dizisi arasındaki çoklu bağlantı olduğu kabul edilmektedir. Göçü etkileyebilecek ve tetikleyebilecek birden fazla çevresel ve iklimsel faktör bulunmaktadır.

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan insan yer değiştirmeleri, ırk, din, milliyet gibi belirli bir sosyal gruptaki üyeliğe ya da siyasi nedenler gibi geleneksel düşüncelere dayanan insan hareketlerine kıyasla yeni bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (IOM, 2008: 29-31). Çevresel/iklimsel değişiklikler, tarih boyunca

insan hareketlerinde önemli bir etken olmuştur. İklim değişikliği, göçü etkileyebilecek değişikliklere katkıda bulunur ve hızlandırmaktadır. Günümüzde iklim değişikliği, tarım arazilerinin bozulması, çölleşme ve su kirliliği gibi etkenler nedeniyle dünyanın bazı bölgelerinin daha az yaşanabilir hale getirmektedir (IOM, 2009: 52-55). İklim göçmenleri, çoğunlukla yaşamlarını ya da yaşam koşullarını olumsuz yönde etkileyen çevredeki ani ya da ilerici değişimler nedeniyle yaşam alanlarından ayrılmak zorunda kalan geçici ya da kalıcı olarak kendi ülkelerinde veya yurt dışına hareket eden kişilerdir (IOM, 2011: 33).

İklim değişikliği-göç arasındaki bağın tartışılmasında belirsizlik bulunmaktadır. Çevresel faktörlerden dolayı göç eden insanlara atıfta bulunmak için kullanılan kavram üzerinde süreklilik arz eden bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Popüler bir kavram olarak çevresel göçmenler veya iklim mülteciler gibi kavramlar hem bilimsel/akademik hem de politik tartışmalara yol açmıştır.

Göçmenler veya mültecilerle çevre ya da iklime ilişkin koşulların yan yana getirilmesi, çevresel faktörler ve insan hareketliliği arasında tek nedensel bir ilişkiyi ima ettiği ve dolayısıyla çoklu nedenselliği reddettiği için eleştirilmiştir. Stephen Castles'in belirttiği gibi, "çevresel mülteci" terimi basit, tek taraflı olduğu için yanıltıcıdır. Pratikte çok nadiren var olan çevresel ve doğal faktörler bir tek nedensellik anlamına gelir. Ancak bununla birlikte çevresel ve doğal faktörler; ekonomik, sosyal ve politik faktörlerle yakından ilişkili olduğu çoklu nedenselliklerin karmaşık yapısının bir parçasıdır. Bu anlamda hiçbir zaman iklim göçmenleri yada iklim mültecileri sadece çevresel değişkenler nedeniyle göç eden bir grup insanı tanımlamak için bu anlamda yeterli olmayacaktır (Aitken, vd. 2007: 96-98).

İklimsel göç, yaygın olarak yeni ve gelecekteki göç eğilimlerinin bir parçası olarak sunulan bir kavramdır. Ancak bu konudaki tartışmaların çokta yeni olmadığı da görülmektedir. Çevresel faktörler, aslında ilk sistematik göç teorilerinde ve tartışmalarında önemli bir faktör olarak kullanılmıştır. 1889'da Ravenstein ifade ettiği gibi yaşamsal açıdan kötü iklim koşulları insanların hareketliliğini etkilemiştir (Ravenstein, 1889: 246-249). Ancak bu dönemde bile bu hareketliliğin tek bir faktörle değil bunu yanında kötü ya da baskıcı yasalar, ağır vergilendirme, toplumsal baskı gibi etkenler bir bütün olarak ele alınmıştır. Belki de bu faktörler içinde etkili etken ekonomi olmuştur. Tarımsal faaliyetler için uygun toprak, ılıman iklim ve daha kolay yaşam koşullarının arayışı pek çok insanın kendi amaçları doğrultusunda, doğal yaşam alanları dışında yaşam alanlarına doğru bir çekim alanı oluşturmuştur (Schwerdtl, vd. 2018: 1-2).

Ancak göç tartışmalarına bakıldığında 1980'lerin sonundan bu yana, uluslararası göç konusunda pek çok teorik yayın yapılmış, ancak çevresel faktörleri inceleyen araştırmaların bu konuda eksik kaldığı da görülmektedir. Buna neden olarak dört ana eğilim, doğal ya da çevresel faktörlere olan bu azalan ilgiyi açıklamada kullanılabilir. İlk olarak, güçlü bir Batı merkezli fikre göre, teknolojik ilerleme doğanın insan yaşamı üzerindeki etkisini azaltacaktır. Bu nedenle Petersen, çevresel göçü, insanın çevre üzerindeki kontrolünü yavaş yavaş artırması nedeniyle ilkel bir göç biçimi olarak görmüştür (Petersen, 1958: 258-259). İkincisi, göçe dayalı çevreye yönelik açıklamalar, sözde deterministik doğası, sosyo-kültürel yaklaşımlar ya da Marksist/ekonomik perspektiflerin yararı için aşamalı olarak reddedilmiş olmasıdır (Stark ve Bloom, 1985: 177-179). Üçüncü bir neden de göç teorisindeki ekonomik paradigmanın yükselişidir: Marksizm'den ilham alan ya da neoklasik araştırmalarda ekonomik faktörlerin merkezi bir konumda değerlendirilmesidir. Son olarak politik ve siyasi baskılar nedeniyle ortaya çıkan zor kullanma ve çatışma ortamları nedeniyle devletlerin insanları zorunlu göçe zorladığı ve mülteci konumundakilerin öncül nedenler olarak değerlendirilmesidir (Marx, 1990: 191-193).

1990 yılında, Birleşmiş Milletler (BM) hükümetlerarası iklim değişikliği raporunda, "iklim değişikliğinin en önemli etkileri, milyonlarca insan yer değiştireceğinden, insan hareketliliği üzerindeki etkilerin olabileceğini" belirtmiştir. 1994'te, Kahire'de düzenlenen ve uluslararası tartışmalarda göç sorunlarının ilk kez alınan, Nüfus ve Kalkınma Uluslararası Konferansı'nın Eylem Programı'nda küresel ısınma ve iklim değişikliği ile tehdit altında olan ülkelerin göçü mevcut bilimsel veriler çerçevesinde dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır (UN, 1994: 117-122).

Bu erken araştırma ve politika tartışmaları, iklim değişikliğinin göç üzerindeki potansiyel etkilerini ve büyük ölçüde güvenlik merkezli farkındalığın artırılması stratejisi ile karakterize edilen iklim değişikliği ifade edilmiştir. Bu yaklaşımda, iklim mültecilerinin ülkelerini terk etmek zorunda bırakıldıkları ve yalnızca iklim değişikliği ile ilgili nedenlerden ötürü hareket ettikleri gibi tasvir edilirken, tartışmalar mevcut durumun ampirik analizleri yerine geleceğe dönük tahminler yer almaktadır. Buna bağlı olarak göçle ilgili farklı düşüncelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum doğa ve sosyal bilimciler arasında uzun süredir devam eden bir ayrışmaya yol açmıştır. Bu bağlamda birinci grupta yer alan yaklaşımda çevresel bozulma ve göç arasındaki ilişkiyi kabul ederken, bu durumun insanlar üzerindeki etki alını çok fazla olduğu kabul

edilmektedir. İkinci grupta yer ala yaklaşımda iklim değişikliğinin göçün bir itici etkeni olduğu ve geleceğe dönük olarak ileri sürülen tahminler konusunda oldukça ihtiyatlı yaklaşmaktadır.

Günümüzde tartışma hala devam etse de, disiplinler arası görüş ayrılıkları yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Doğa bilimcileri daha ihtiyatlı olma eğilimi gösterirken, göç uzmanları göç ortamındaki doğal çevrenin rolünü dikkate almaktadır. Genel olarak, çoğu akademisyen, bu süreçlerdeki risklere ilişkin mevcut kanıtların hala tatmin edici olmaktan uzak olduğu gerekçesiyle, geleceğe dönük kıyamet tahminlerini tam anlamıyla kabul etmemektedirler. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin dünya çapında çok sayıda sanatçı, politikacı, aktivist, iklim danışmanı veya sosyal bilimci için bir öncelik haline geldiği günümüzde çevresel felaketlerden kaçan iklim mültecilerinin durumuna, halkın dikkatini çekmek için iyi bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

İklimsel olarak yerinden edilmiş kişi kendi ülkelerinde yerinden edilmiş veya uluslararası bir sınırı aşmış olan ve çevresel bozulma, bozulma ya da yıkım, yerinden olmalarının önemli bir sebebi olan, ancak tek başına olmasa da, yerlerinden edilen kişilerdir. Bu terim, uluslararası hukukta hukuki dayanağı ya da gerekçeleri bulunmayan, uluslararası mülteci statüsünde (mültecilerin uluslararası sınırdan yer değiştirmesi durumunda), çevre mülteci ya da iklim mültecisine daha az tartışmalı bir alternatif olarak kullanılmaktadır (IOM, 2011: 34). Çevresel değişimin göç etkenlerini etkilediği ve dolayısıyla göç etme kararında bir etken olduğu söylenebilmektedir (Foresight, 2011: 34).

BM Çevre Programı (UNEP), *İklim Mültecileri* olgusunu insan varlığını tehlikeye atan ve/veya hayatlarının kalitesini ciddi şekilde etkilemiş olan (doğal ve / veya insan tarafından tetiklenen) çevresel bozulma nedeniyle geleneksel yaşam alanlarını geçici ya da kalıcı olarak terk etmeye zorlanan insanlar olarak tanımlamaktadır (Schwerdtl, vd. 2018: 6). BM raporlarına göre iklimsel değişiklikler bağlantılı meydana gelen afetlerin sayısı son yirmi yılda iki katına çıkmıştır. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin yavaş gelişen kuraklık gibi etkileri ve tehlikeleri uzun vadede insan hareketliliği üzerinde daha büyük etkiler yaratması beklenmektedir (Appleyard, 1991: 57-59). İklim değişikliği, çevresel bozulma sürecini daha da hızlandırarak, insanların hareketliliği üzerinde önemli bir etkileri bulunmaktadır. Buradan hareketle iklim değişikliği ve çevresel olayların göç üzerindeki etkilerini iki kategoride ele alınabilir (IOM, 2011: 33);

1. Çevresel olaylar; felaketler, ani başlangıçlı (tayfunlar, toprak kaymaları ya da sel gibi) ya da haftalar ya da aylar boyunca meydana gelen yavaş başlangıçlı olabilir (kuraklık gibi). Bazı felaketler insan yapımı olabilirken, diğerleri doğal nedenlerle gerçekleşen felaketlerdir. Çoğu zaman, felaketler insan eylemleri sonucunda şiddetlenen doğal tehlikelerdir.
2. Çevresel değişim; deniz seviyesindeki yükselme ve çölleşme gibi uzun zaman ölçeklerin de (genellikle on yıllarca veya daha uzun süre) gerçekleşmektedir.

Bu tanımlar etrafında “iklim göçü” kavramı insanların yaşam koşullarını olumsuz yönde etkileyen ortamda meydana gelen ani ve öncü değişikliklerin zorlayıcı nedenlerinden dolayı, geçici ya da kalıcı olarak evlerini terk etmek ya da evlerini terk etme tercihini yapmak zorunda kalan kişi ya da kişilerdir. İklim göçüyle kişi, kendi ülkesi içinde ya da uluslararası, ister zorlu ister gönüllü, ister geçici ister kalıcı olsun, her türlü hareketi kapsayacak geniş bir kavram olarak kullanılmaktadır (Gray, 2009: 450-451). Ayrıca, göçün nedenleri olarak çevresel faktörlerin doğrudan ve dolaylı olabileceği gibi göçün karmaşık kararları etkileyen çok sayıda faktörden biri olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Literatürde, çevresel etkenler tarafından zorunlu olarak ortaya çıkan göçü, çevresel yer değiştirme, çevresel olarak yerinden edilmiş kişi, hatta çevresel veya iklim mülteci olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte, insanların çevresel strese karşı çeşitli şekillerde bir tepki olarak geliştirdiği hareketlilik, gönüllü ya da zorunlu olsa bile göç kararlarında kısmen de olsa çevresel faktörlerden kaynaklı olduğu değerlendirilmektedir.

İklim mültecileri kavramı uluslararası sınırı aşarak yerlerinden edilenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu nedenle, “iklim mültecileri”, çevresel etkenlere bağlı olarak göçü gönüllü veya zorlanmış olan kişileri ifade etmektedir (Gray, 2009: 453-454). Afetler ve/veya iklim değişikliği bağlamında yerlerinden edilmiş insanlar terimi, afetler nedeniyle zorunlu bir yer değiştirmeyi ifade etmektedir (Widgren 1990: 760). Çevresel olaylara cevaben göç genellikle geçicidir, yani insanlar günler, haftalar ya da aylar boyunca hareket edebilirler, ancak göç ettikleri bölgelere geri dönebilirler. Geçici göç sadece bir kez olabilir veya mevsimsel göç gibi düzenli olarak yapılabilir. Mevsimsel göç, öngörülebilir, yönetilebilir ve doğal tehlikelerin yaşandığı bölgelerde yaygın göçlerdir. Mevsimlik göçmenler, yıllık, mevsimsel çevre koşullarına karşılık

olarak her yıl bir hafta veya ay boyunca hareket edebilirler, ancak her yıl, buldukları yerde yaşamak için geri dönmektedir.

İnsan hareketliliğinin iklim değişikliğinin insani yönünü anlatmak amacıyla kullanılmaya başlanan bir kavram olarak kullanılmaktadır. İklim değişikliği ile ilgili etkiler hareketlilik modellerini farklılaştırmakta ve giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu bağlamda göç, ekonomik stres ve olumsuzluklar, risk yönetimi, olumsuz iklim koşullarıyla karşı karşıya kalan insanlar için hayatta kalma ve bu sorunlarla başa çıkmak amacıyla geliştirdiği bir yöntemdir (Barnetta & Adger, 2007: 642-643). Göç konusunda politika belirleme gücüne sahip politika yapımcıları bu bağlamda iklim göçü sonucunda, insanların gidecekleri ya da kalacakları yerleri ve insan hareketliliğinin yönünü tahmin ederek politika belirleme uğraşındadır. İklim değişikliği, gelecek on yıllarda insanlar, ekosistemler ve kalkınma hedefleri için en büyük tehditlerden biri olarak görülmektedir. İklim değişikliği, birçok bölgede doğal felaketlerin ve çevresel sorunların artmasına yol açmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri, hızlı ve aşırı kentleşme ve hızla artan dünya nüfusuyla birlikte kirlilik ve kaynakların aşırı kullanımı gibi birbirini destekleyen olumsuz unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bu noktada dikkate edilmesi gereken iklim değişikliği ile ilgili faktörlerin, hareketlilik modellerini doğrudan etkileyen ve doğrusal olarak etkileyen nedensellik çizgisinden bahsetmek yanlış olacaktır (Revi, 2008: 224-223). Mekân ve zamana göre büyük farklılıklar gösteren etkileşimli süreçler, çevresel stresler ve baskılar insanların hareketliliğini etkilemektedir (O'Brien vd., 2006: 71-74). Bununla birlikte iklim değişikliğine bağlı baskı, doğrudan ve dolaylı olarak hareketlilik modellerini etkilemektedir. Ancak insanın bulunduğu duruma uyum sağlama isteğinin de bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. İnsanın uyum sağlama isteği hareketlilik modeline ters düşebilmektedir.

İklimsel mülteci terimi, çeşitli STK'lar tarafından sunulan raporlarda, aynı zamanda akademik literatürde de kullanılmıştır. Bu terim, özellikle, farklı çevresel değişimin türlerini ve hareketlilik biçimleri arasında bir ayırım yapılmaya başlamadan önce konuyla ilgili düşüncenin ilk aşamalarını oluşturmaktadır. Bu yolla bir farkındalık oluşturmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, bu durumdaki insanlara verilen "mülteci" teriminin ve statünün kullanımı daha sonra 1951 Mülteci Sözleşmesi ve uluslararası mülteci hukuku bağlamında terimin belirli bir hukuki anlamı karşılamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. İlgili BM kurumları ve IOM, 'mülteci' teriminin kullanılmasının bu bağlamda iklim kaynaklı hareket eden insanları ifade etmede yerinde olmayacağı için 1951 yılında Mülteci Sözleşmesi'nde düzenlenen mülteci tanımını genişletilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Hugo, 1996: 125-127).

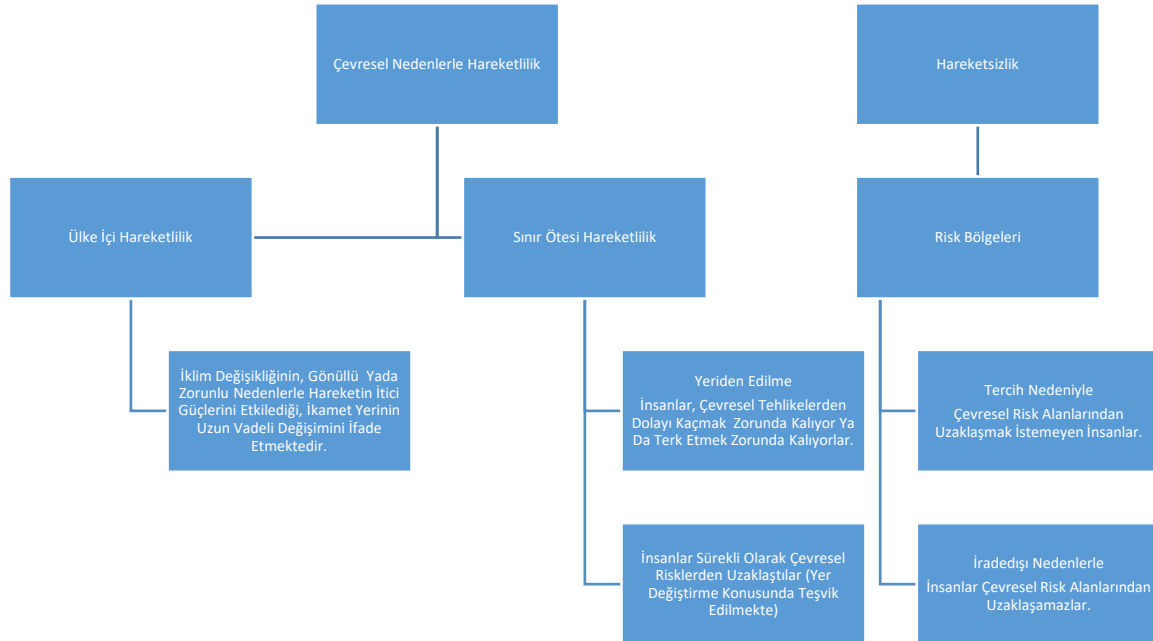
Popülerlik kazanmış en yeni terimlerden biri olan çevresel/iklim yerinden edilmiş insan kavramını yansıtan iklim mültecileri kavramıdır. Bu terim, hareketlilik spektrumunun (yer değiştirme) en az bir bölümünü ifade etmektedir. İklim değişikliğinin bir sonucu olarak yerinden olanlar için hukuki korumanın sağlanmasındaki en önemli zorluk uluslararası hukukta iklim mültecileri kavramındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır. 1970'lerden beri sürekli olarak kullanılan ve sayılarında sürekli bir artış olmasına rağmen iklim mültecileri kavramı hukuki açıdan uluslararası bir kabul görmemiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2050 yılına kadar yaklaşık 200 milyon mültecinin olabileceğini tahmin etmektedir (IOM, 2011: 73). Buna karşın "İklim mültecileri" kavramı, hukuk ve uygulama bağlamında belirsizliğini korumaktadır. Buradaki temel sorun, hakların hukuki korumasıdır. Bu nedenle iklim kaynaklı mültecilerin hakları hukuki anlamda güvence altına alınamamaktadır. BM Mülteci Ajansı (UNHCR), 2012 yılında Norveç ve İsviçre hükümetleri tarafından başlatılan *Nansen Girişiminin* gelecekteki girişimler için bir başlangıç oluşturacağı düşünülmüştür (Nansen Initiative, 2015). Ancak BM Mülteci Ajansı, çoğu kez, yeniden yerleşim programlarının çok zayıf bir şekilde planlanmış, finanse edilmiş, uygulanmış ve yönetilmiştir. Bu bağlamda İklim kaynaklı mültecilerin planlı yerleşimlerinin insani ve etkili şekilde uygulanması için geçmişin hatalarını dikkate alarak etkin politikalar belirlenmesi gerekmektedir.

BM raporlarına göre iklim kaynaklı aşırı hava olayları nedeniyle yerinden olan insan sayısı 2008-2016 döneminde ortalama 21.8 milyon olarak rapor edilmiştir (UN, 2017). Aşırı hava olayları, gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş tüm ülkeleri etkilemektedir. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler söz konusu aşırı hava olayları ve felaketlerinden daha fazla etkilenebilmektedir. Oxfam'ın tarihsel verilere ilişkin analizinde, düşük ve orta-orta gelirli ülkelerdeki ortalama insanların yüksek gelirli ülkelerdeki insanlara kıyasla ani başlangıçlı aşırı hava felaketleri nedeniyle yerinden edilmesinin beş kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Oxfam, 2016). Ancak gelişmemiş ve fakir ülkelerle ilgili söz konusu verilere ulaşmak ve söz konusu verilerin doğruluğu tartışmalıdır. Çünkü genellikle, söz konusu ülkelerde bildirilen yer değiştirme sayıları sadece ani başlangıçlı aşırı hava felaketleri nedeniyle yerinden edilmiş insanları kapsamaktadır. Kuraklık ve susuzluk gibi yavaş başlangıçlı olaylardan kaynaklı harekete geçmeye zorlanan

insanları içermemektedir. BM'ye göre düşük gelirli ülkelerdeki insanların yaklaşık 3,2 milyonu aşırı hava felaketleri ve kuraklık nedeniyle 2017 yılının ilk dokuz ayındaki ülke içinde yer değiştirdiğini tahmin edilmektedir (UN, 2017). Çevre kaynaklı göçlerde yerinden olma riski en fazla olan ve iklim değişikliğinden en çok etkilenen yerel halktır. Yerel halkın yerinden edilmesi, güvenlik ve geçim kaybının çok ötesine geçebilir. Yerel halkın kendi topraklarıyla derin kültürel bağlarının zayıflamasına yol açacaktır.

Küresel olarak insanların 1970'lere kıyasla daha fazla felaketle yerinden olabilme ihtimali iki katına çıkmıştır. Havaya olaylarına bağlı pek çok tehlikenin yoğunluğunun artması ve, nüfusun hızlı artışı ve nüfusa bağlı olarak artan kırılganlık, insanların iklime bağlı felaketlerde yerinden edilmesindeki artışa katkıda bulunan faktörlerdir. 2016 yılında ani başlangıçlı afetler nedeniyle yerinden edilen 24,2 milyon insanın 23,5 milyonu fırtına ve sel dâhil olmak üzere havaya bağlı felaketler nedeniyle yerinden olmuşlardır (UN, 2017) . Bu durum savaş ve çatışma nedeniyle yerinden edilenlerin üç katından fazladır. Tropik siklonlar, fırtınalar ve seller, nüfusun yer değiştirmesine etki eden hızlı başlangıçlı fenomenlerin tipik örnekleridir. Her yıl selden etkilenen kişi sayısının (2000 ve 2008 yılları arasında 99 milyon kişi) tropik siklonlar ve fırtınalar (39 milyon kişi) ile ilgili tahminler, tehdidin büyüklüğü hakkında bir fikir verir, ancak etkilenen kişi sayısı iklim değişikliğinin bu tür felaketlerin artması ile tahmin edilmesi çok zordur (Barnett, 2003: 11; UNHCR, 2015). Hiç bir iklim modeli, bu tür felaketlerin kesin lokalizasyonunu ve zamanlamasını doğru bir şekilde tahmin edememektedir.

Daha güçlü bir politika ve eylemler belirlemeden iklim değişikliğinin nedenlerinin üstesinden gelmek ve etkilerine karşı direnç oluşturmak mümkün değildir. İklim değişikliği tehdidi arttırmakta, insanların evlerini ve geçim kaynaklarını yok eden fırtınalar, orman yangınları, seller ve toprak kaymaları ile birlikte ani başlangıçlı hava olayları insan hareketliliğini de arttırmaktadır (Barnett, 2003: 15). Aynı zamanda iklim değişikliği nedeniyle yavaş şekilde gelişen, deniz seviyesinin yükselmesi, yağış düzenlerinin değişmesi, yükselen sıcaklıklar ve diğer değişimlerin, insanların geçim ve güvenliğini tehdit etmekte, zaman içinde hareket etmeye zorlamaktadır. Yükselen deniz seviyeleri, eriyen buzullar ve çölleşmeyi içeren yavaş başlangıçlı olaylar, etkileriyle yaşayan insanlar için özel zorluklar doğurmaktadır. Doğal olarak insanlar sahip olduklarını ve geçim kaynaklarını yavaş yavaş aşındırmakta, etkileri aşamalı olarak hissedilmekte ve etkilenen aileler için uzun ve zor bir karar verme süreci ortaya çıkmaktadır (Hendrix & Salehyan, 2012: 47-48). Yeterli kaynaklara sahip olan insanlar, tehlikenin ortaya çıkmasından önce hareket edebilmektedirler. Yeterli kaynaklara sahip olamayan dezavantajlı kesimler, göç etme riskini almak istememekte, gelir ve geçim kaynaklarını (toprak, okyanus, ev vb.) geride bırakmaya istekli değillerdir. Buna neden dezavantajlı kesimler olarak sahip oldukları toprak ya da denizi bırakmakta isteksiz olabilmekte ve bağlı oldukları kültüre, kültürel bağlanma nedeniyle hareketsiz kalabilmektedir.



Şekil 1. İklim Değişikliği Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Hareketsizliği (Kaynak: UNHCR (2015). Human Mobility in The Context of Climate Change UNFCCC, PARIS COP-21)

İklim değişikliğine bağlı risklere karşı, gelir kaynakları sınırlı toplumların duyarlılık ve kırılganlıkları oldukça fazladır. Doğal afetler gelir kaynakları sınırlı toplumlara daha fazla etkilemektedir. Çünkü afet risklerine karşı önlem alabilme konusunda kaynakları azdır ve geçim kaynakları da ekosistemin tehdidi altındadır. Sonuç olarak, iklimin değişikliği gelir düzeyi düşük toplumlarda orantısız bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda iklimin yarattığı etkiye bağlı olarak tehlikenin ve iklim değişimin insanların hareket etmesine ve hareket etme seçenekleri gibi çok geniş bir alanı etkilemektedir.

En savunmasız gruplar, yerel olarak adapte olma veya riskten uzaklaşma konusunda en az fırsata sahip olma eğilimindedirler ve hareket etmeye en istekli gruplardır. Bu durum, her şeyden insani gelişme ve planlama için zorlayıcıdır. Söz konusu sorun planlı yer değiştirme olasılığını azaltmakta ve düzensiz ve kontrolsüz göçe yol açmaktadır. Son yirmi yılda iklim değişikliğiyle ilgili göç Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) dışındaki ülkelerde gerçekleşmiştir. Küresel afetlerin hızlı başlangıçlı (sel, toprak kayması, kuraklık vb.) risklerinin % 97'si düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleşmektedir.

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GÖÇÜ YÖNLENDİRMESİ

Göç etme kararı insanlar için karmaşık bir süreçtir. İnsanların hareket etme kararına neden olan faktörler zaman içinde değişmekte, bireyler ve toplumlara göre farklılık taşımaktadır. İklim değişikliği nedeniyle, hareket etmek ya da hareketsiz kalmak konusunda karar aşaması karmaşık ve zor bir süreçtir. Bu bağlamda İklim değişikliğine bağlı göçü tanımlamada kullanılacak unsurlar şöyle özetlenebilir (Hunter ve Nawrotzki, 2016: 466);

- ✓ Ekolojik bölgelerde geçim stratejilerinin etkileri;
- ✓ Göçün destekleyici geçimdeki rolü
- ✓ İnsanların, yaşadıkları değişimlere uyum sağlamaya çalıştıkça, göç kalıplarının nasıl değişebileceği.

Literatür incelendiğinde gelinen sonuç insanların göç kararlarını iklim değişikliği önemli ölçüde etkilemektedir. Mevcut göçmenler, ekonomik, çevresel ve bir dereceye kadar siyasi itici güçlerin baskısı ve yönlendirmesi ile birlikte hareket etme kararı verebilmektedir. Göç kararı girift ve aynı zamanda davranışsal unsurlara dayanmaktadır (Martin vd., 2014: 11; Hunter & Nawrotzki, 2016: 471). Bu ögeler hanehalkının iklim değişikliği ile ilgili risklere karşı savunmasızlığına ilişkin algıları; gelecekteki ihtiyaçları, hanehalkı üyelerinin inançları, normları ve daha önce (varsa) yaşadıkları göç deneyimleri belirleyici olacaktır (Reuveny, 2007: 662-663). Bu alanda yapılmış akademik çalışma ve vaka analizlerinde de özellikle şekilde de görüldüğü üzere 2010 sonrası hızlı bir artış göstermiştir. Bunda iklim değişikliği yansımalarında bu dönemde ani doğa olaylarındaki artışın etkili olduğu söylenebilir. İklim değişikliği, insanların içinde buldukları ekonomi, çevre ve politik sistem gibi değişkenleri etkilediğinde insanlar geçim stratejisi doğrultusunda göç etmeye karar verebilmektedir. İklim değişikliği, özellikle ekonomik kanallar aracılığıyla itme veya çekme faktörü olarak insanları hareket etmeye yönlendirebilir (Hunter & Nawrotzki, 2016: 469-470). Scoones göre, iklim değişikliğinin dorudan ve dolaylı olarak etkilediği geçim sermayesi biçimlerini tanımlamıştır. Buna göre geçim sermayesi biçimleri; doğal (ekolojik ürünler ve hizmetler); ekonomik veya finansal; insan (beceri, bilgi, fiziksel sağlık ve yetenekler); ve sosyal (sosyal ilişkilerden kaynaklanan faydalar ve fırsatlar). İklim değişikliği, geçim kaynaklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir (Scoones, 1998: 12-15).

3.1. İklim Değişikliğinin Mülteci Sorununa Katkısı

İklim değişikliği, tarımsal üretimi ve suya erişimi etkileyecek olan ısınma ve kuraklık yoluyla göçü etkileyecektir; kıyı bölgelerini ve ada devletlerini yaşanmaz hale getiren yükselen deniz seviyesi; doğal afetlerin artan yoğunluğu, sıklığı ve çatışmanın itici güçlere katkıda bulunarak doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti ve mücadeleye yol açmaktadır. Nina Sefreper ile BM eski temsilcisi Walter Kälin'le birlikte Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nde hazırladıkları raporla iklim değişikliği ile ilgili dört temel bulguyu belirlemişlerdir. Bu rapora göre iklim değişikliği göstergeleri şunlardır (Kälin & Schrepfer, 2012: 7-11): a) mevcut suyun azalması b) mahsul veriminde düşüşler; c) sel, fırtına ve kıyı sel riski ve d) sağlık üzerindeki olumsuz genel etkiler (özellikle yoksul, yaşlı, genç ve marjinalleştirilmiş). Kälin ve Schrepfer, bu riskler karşısında zorunlu göç ile ilgili önemli konulardan birinin nedensellik olduğuna dikkat çekmişlerdir. Çevresel faktörler ve göç arasındaki ilişkinin karmaşıklığını, iklim değişikliğinin göç dinamiklerini açıklamak için birkaç faktör arasında sadece bir tanesi olduğu vurgulanmalıdır. En basit haliyle, bu, herhangi bir göç hareketinin çeşitli yakınsak faktörlerin ürünü olduğu ve çevresel stresin her zaman ekonomik kısıtlamalar veya fırsatlar, sosyal ağlar, politik nedenler gibi diğer nedenlerle birlikte düşünülmesi

gerekmektedir (Kraler & Noack, 2012: 6-7). Ayrıca hareketliliği destekleyen faktörler sadece sayıca değil, aynı zamanda iç içe geçmektedir. Örneğin, çevresel değişim sağlık sorunlarına ya da gıda güvensizliğine yol açabilir ve bu da göçü teşvik edebilir. Bu gibi durumlarda, birincil göç olgusunun tanımlanması olanaksızdır, çünkü tüm nedenler karşılıklı olarak birbirini desteklemektedir. Çevresel faktörler, zaten politik, demografik, ekonomik veya sosyal gerilimlerle karakterize edilen bir bağlamda ortaya çıkarlarsa daha büyük bir rol oynayabilir; iklim değişikliği bu nedenle çarpan etkisi olabilecek ek bir yük olacaktır (Reuveny, 2007: 667; Larsen & Östling, 2009: 263-265). Diğer bir deyişle, iklim değişikliğinin, zengin ve demokratik toplumlarda göçü tetiklemesi pek olası değildir. Bu durum, Amartya Sen'in kıtlıklar üzerine yaptığı iyi bilinen çalışmalarında belirtilmiştir. Bu bağlamda Çevresel ve çevresel olmayan faktörler de adım adım bir şekilde etkileşime girebilir: eğer insanlar zaten ekonomik nedenlerden ötürü hareket ettiyse, iklim değişikliği nedeniyle yeniden hareket etme olasılıkları daha yüksek olabilir.

Bu nedenle, çok nedenselliğin tartışılması, iklim değişikliği ve göç arasındaki doğrudan olmayan ilişkiyi ve ikisi arasında arabuluculuk yapan etmenleri kabul etmeyi ima etmektedir. İklim değişikliği, her yerde tek tip sonuçlara sahip olmayan karmaşık bir çevresel süreçtir ve toplumlar her zaman değişen çevresel koşullara, çok yönlü bir teknolojik, örgütsel, kurumsal, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya uyum sağlamışlardır (Saavedra & Budd, 2009: 240-241). Bu nedenle hareketlilik iklim değişikliği kendisi kadar karmaşık olması muhtemeldir. Bu nedenle değişkenlerin sayısı, yüksek belirsizlik ve yerel değişkenliğe yol açacak kadar önemlidir. İklim değişikliği, insanların hareketini tetikleyemez. İklim değişikliği ve hareket arasında nadiren doğrudan bir nedensellik bağı vardır. Belirli bir fırtına gibi iklime özgü olaylar, harekete neden olabilirken, bu fırtına ve iklim değişikliği arasındaki bağlantının kurulması kolay değildir. Küçük adaların batmasına neden olan yükselen deniz seviyeleri gibi doğrudan bir nedensellik bağının olduğu durumlarda, insanların hareketi bile çoğu zaman birden fazla nedenin sonucudur.

Böylece, iklime bağlı değişim ve insanların hareketi arasındaki ilişki iki farklı açıdan bakılması gerekmektedir. Birincisi, iklim değişikliği etkilerinin yavaş başlaması ve ikincisi, fırtınalar gibi hızlı ve acil felaketler. Ortaya çıkan göçün doğasında önemli bir zamansal unsur bulunmaktadır. Örneğin eğer meydana gelen tahribattan kaçan insanların (bir fırtınanın sonuçları gibi), tehlike geçtikten sonra geri dönmek zorunda oldukları ölçüde, oldukça kısa süreli hareket ve yer değiştirmede olduğu gibi. 2018 yılında ABD'de son on yılın en büyük kasırgasında Florence Kasırgası'na hazırlık kapsamında Güney Carolina eyaletinin sahil bölgelerinde yaşayan 1 milyon kişinin tahliye edilmesi buna örnek verilebilir. Bu noktada üzerinde durulması gereken konu meydana gelen yer değiştirmelerin, tehlikenin geçmesine bağlı olarak ortadan kalkmasıdır. Ani başlangıçlı iklim olayları uzun süreli veya uzun mesafeli göçten ziyade kısa süreli iç yer değiştirmelere yol açmaktadır. Bu, esas olarak az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların hareket edecek kaynaklardan yoksun olmalarıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda, yaşadıkları yerde kalmaya veya sadece kısa bir mesafede hareket etmeye eğilimlidirler.

Su varlığının azalması ve tarımsal verimliliğin azalması, deniz seviyesinin yükselmesi ve iklim kaynaklı doğal afetler yoluyla iç göçü etkilemektedir. Yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde kullanılabilir su miktarındaki azalış, su kıtlığı ve tarımsal verimliliğin azalması gibi etkenler, az gelişmiş ülkeleri diğer ülkelere göre daha fazla etkilemektedir. (Antonio ve Oliveira, 2009: 255; Saavedra ve Budd, 2009: 239). Söz konusu olumsuzluklar doğrudan veya dolaylı şekilde bireylerin harcamalarını, tarımsal işletmelerin ve diğer işletmelerin uğraşlarını daralttığı için ekonomi üzerinde de daha geniş etki yaratmaktadır. İklimle bağlı olarak meydana gelen çevresel değişimin beraberinde giderek azalan kaynaklar nedeniyle yaşamın gittikçe zorlaşmasından dolayı insanlarda hareketliliğe yol açmaktadır. Alternatif bir geçim arayışıyla birlikte bireyler, kentlere göçte daha istekli davranabilmektedir. Örneğin Çin gibi hızlı kentleşen ülkelerde olduğu gibi tarım veya diğer kırsal geçim kaynaklarını tamamen terk edilmektedir. (Black vd., 2011: 6-7; Brzoska ve Fröhlich, 2015: 193-194). Aşırı sıcaklık, kuraklık veya orman yangını gibi iklimsel felaketlerden etkilenen kişi sayısının her yıl yaklaşık 83 milyon olduğu tahmin edilmektedir (2000 ve 2008 yılları arasında). IPCC, 74 ila 250 milyon kişinin etkileneceğini öngörmektedir. Özellikle büyük nehir havzalarında, Orta, Güney, Doğu ve Güneydoğu Asya'daki tatlı su mevcudiyetinin, iklim değişikliği nedeniyle azalacağı, nüfus artışının yanı sıra yüksek yaşam standartlarından kaynaklanan artan taleple birlikte 2050'ler boyunca bir milyardan fazla insanı olumsuz etkileyebileceği öngörülmektedir (IPCC, 2013: 152).

İklimin etkileri ve bunların göç üzerindeki etkileri için, belirsizliği, değişkenliği, eşikleri ve kırılma noktalarını belirlemek ayrı bir önem taşımaktadır. Sıcaklık artışıyla birlikte artan kuraklık ve susuzluk önemli bir değişkendir ve kırılma noktasını belirleyebilmektedir. İklim değişikliğinin spesifik tezahürlerine dair belirsizlikler bulunmakla birlikte kısmen de olsa doğal değişkenliğin baskın faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. 2050'den sonraki dönem için meydana gelmesi öngörülen atmosferdeki antropojenik

değişiklikler için belirsizlikler bulunmaktadır (IPCC, 2013:165). İklim değişikliğinin etkilerinin mekânsal ve zamansal değişkenliği nedeniyle belirli bölgelerin veya ülkelerin yaşayacağı iklim riskleri veya tehlikelerinin sıklık veya kapsamı hakkında kesin tahminler yapılması mümkün değildir. Ancak BM'nin yaptığı çeşitli iklim modelleriyle öngörülerde bulunulmaya çalışılmaktadır.

İklim değişikliği konusunda yaşanacak kırılma noktası, sistemin yeni bir duruma geçişi hızlandıracaktır.. Bu süreç doğrusal değildir. Doğrusal olmaması nedeniyle kırılma noktası için neden ve sonuç arasında basit orantılı bir ilişki kurulamamaktadır. (IPCC, 2013:170). Bu nedenle tüm sistemlerde meydana gelecek değişiklikler ve kırılmalar aynı anda meydana gelmeyecektir. Örneğin, gelecekte Grönland buz tabakası ve Amazon yağmur ormanları gibi sistemlerde farklı zamanlarda kırılmalar yaşanabilir. (Levermann vd., 2013: 3243). Bir sistemin kırılma noktasına ulaştığında iklim göçünün ölçeğini de hızlı şekilde etkileyecektir.

İklim değişikliği çeşitli şekillerde mülteci yaratabilmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nde (IPCC) temsil edilenler de dâhil, bilimsel kuruluşlar arasındaki fikir birliği, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının mevcut etkisinin görülmemiş oranlara ulaşmasıdır. Paris COP21 Anlaşması, 'iklim mültecileri' teriminden açıkça bahsetmemesine rağmen, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilgili yerinden edilmeleri azaltma ve yerinden etmeye yönelik bütünleşmiş yaklaşımlar için öneriler geliştirmek üzere bir çalışma gurubunun oluşturulması talebinde bulunulmuştur (COP21, 2015). Paris COP21 Anlaşması, uluslararası iklim eyleminin kapsayıcı hedeflerini ve çerçevesi belirlenmiştir. Ancak planların detaylandırılması 2017 yılında gerçekleşen COP22'ye katılan ülkelerin ilerlemeleri değerlendirmesinin ardından 2018 yılı sonuna kadar tamamlanması kararı verilmiştir. ABD Başkanı Donald Trump'ın anlaşmadan çekilmesine rağmen, COP'da toplanan devlet ve hükümet başkanları tarafından belirlenen Marakeş Eylem Bildirisi, Paris Anlaşmasına olan küresel taahhüdün bir devamı niteliği taşımaktadır. Almanya'nın Bonn kentinde 6-17 Kasım 2017'de gerçekleşen ve Fiji Hükümeti'nin başkanlığını üstlendiği BM İklim değişikliği konferansı 2017'de (COP23), dünyanın dört bir yanından gelen politika belirleyicileri Paris Anlaşması'nın hedeflerinin nasıl gerçekleşeceği konusunda müzakerelerde bulunmuşlardır. İklim değişikliğinin azaltılması ve iklim mültecileri kavramı bu toplantılarda alınan kararlarda birlikte ele alınan ve tartışılan kavramlar olmuştur.

1. Anlaşmanın başlangıcı, iklim değişikliğinin insanlığın ortak bir kaygısı olduğunu kabul edilmiştir. Politika belirleyicilerinin bu konuda karşı kendi sorumluluklarını dikkate almaları tavsiye edilmektedir.
2. Anlaşma, insanların korunmasına, toplumların esnekliğine ve geçim kaynaklarının önemine ilişkin birçok gönderme içermektedir. Bunlar, insanların yaşadıkları yerde kalmaları için su, yiyecek, enerji ya da geçim fırsatlarına erişim eksikliği gibi çevresel nedenlere dayanan temel nedenleri ele almaktadır.
3. Son olarak, anlaşma, Varşova Uluslararası Mekanizması Yürütme Kurulu'ndan (WIM) yer değiştirme konusunda bir görev gücü oluşturulmasını talep edilmekte ve iklim değişikliğinin bir yer değiştirme faktörü olarak kabul edilmesi istenmektedir (COP21, 2015).

Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker 2015'teki birliğe üye olan ülkelere yaptığı konuşmasında; "İklim değişikliği yeni bir göç olgusunun temel nedenlerinden biridir. Eğer hızlı hareket etmezsek İklim mültecileri birlik için yeni bir meydan okuma olacaktır" (European Commission, 2015). Birliğe üye ülkeler bir dereceye kadar iklim göçünün bir sorun olabileceğini kabul etmişlerdir. 2009 yılında Stockholm Programı çerçevesinde, AB'nin iç güvenliği için güvenlik stratejisi belirlenmiştir. AB söz konusu program doğrultusunda iklim kaynaklı göç akımlarını yönlendirebilmek için iklim değişikliğine daha fazla odaklanması gerektiği vurgulanmıştır. 2011 tarihli Avrupa Parlamentosu'nun iklim mültecileri araştırmasında, bu terimin AB tarafından yasal olarak kabul edilmediği ve mevcut mevzuatın koruma rejimi içinde 'iklim mültecileri' kavramının yorumlanmasının mümkün olmadığını ifade edilmiştir. Aynı çalışmada ayrıca, AB'nin hem hızlı hem de yavaş başlangıçlı iklim olayları sonucunda yerinden edilmiş kişileri kapsayan iltica mevzuatına hükümler getirmesi gerektiği de belirtilmiştir. Böylece, iklim mültecilerine mevcut düzenlemelerle sahip olmadıkları yasal statü sağlanabileceği belirtilmiştir.

Pek çok gelişmekte olan ülke, AB'yi iklim göçmenlerine mülteci statüsü vermesini istemektedir. Bununla birlikte, Birliğe üye olan ülkeler, iklim mültecinin yeni bir kategori yaratma fikrini desteklemektedirler. Avrupa Komisyonun Göç ve Ev İşleri Genel Müdürlüğü, mülteci sorununun üstesinden gelmek için yeni bir kategori olarak "sürekli zorunlu göç" statüsünü öne sürmüştür. Yukarıda bahsedilen Nisan 2013 belgesinde iklim nedeniyle göç edenlerin mülteci tipi korumaya alınmasına gerek olmadığı belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin uygulanmasına ilişkin raporlar hazırlayan "Sürdürülebilir Bir Avrupa Geleceği İçin Bir Sonraki Adımda" çalışma komisyonu, Hedef 10 ile ilgili olarak göç konusunda kaynak oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda çalışmada göç veren ülkelerdeki bölgesel farklılıkları azaltmak ve göç konusunda geçiş ülkeleri olan ve transit geçişi sağlayan ülkelerle diyalogun ve işbirliğinin artırması gerektiği vurgulanmıştır. Göç, Afrika-AB ortak stratejisi için Yol Haritası 2014- 2017 Yol Haritasındaki beş öncelik alanından biri olan insani gelişme bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca, yol haritası, AB'nin "uluslararası koruma ve iltica" alanında Afrika ülkeleriyle işbirliği yapacağını ve göçmenlerin insan haklarına saygıyı teşvik etmeye çalışacağı ifade edilmiştir (Fourth EU-Africa Summit, 2014). Afrika, iklim değişikliğinin en olumsuz etkilerini göreüleceği bölgelerden biri olup, yaşam alanları, geçim kaynakları, yiyecek ve suya erişim konularında ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.

4. GÖÇÜN İNSANLAR VE BÖLGELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Göç, insanların ve çevredeki sistemlerin varlığını zaman içinde gelişerek kompleks şekillerde etkilemektedir (UNDP, 2009). Göç, ekonomik stres ve olumsuz iklim koşullarına sahip insanlar için ortak bir başa çıkma, gelir çeşitlendirme, risk yönetimi ve uyum stratejisidir (Ellis 2000: 56). İklim göçü kendi içinde iyi ya da kötü değildir; maliyet-fayda hesabı, büyük ölçüde bakış açısına bağlı olarak değişmektedir (Gemenne & Blocher 2017: 340).

İncelendiğinde, çevresel faktörler ve göç arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ve iklim değişikliğinin göç dinamiklerini açıklamada tek bir faktör dikkate alınmamalıdır. Yani herhangi bir göç hareketinin çeşitli yakınsak faktörlerin ürünü olduğu ve çevresel stresin her zaman ekonomik kısıtlamalar veya fırsatlar, sosyal ağlar, politik içerik vb. nedenlerle birlikte ele alınmalıdır. Dahası, hareketliliği destekleyen faktörler sadece sayıca değil, aynı zamanda iç içe geçmektedir. Örneğin, çevresel değişim sağlık sorunlarına ya da gıda güvensizliğine yol açabilir ve bu da göçü teşvik edebilmektedir. Bu gibi durumlarda, "birincil" göç olgusunun tanımlanması olanaksızdır, çünkü tüm nedenler birbirini karşılıklı olarak eşit bir oranda birbirini etkilemektedir. Çevresel faktörler, politik, demografik, ekonomik veya sosyal gerilimlerle karakterize edilen sorunların ortaya çıkmasında büyük bir rol oynayabilmektedir. İklim değişikliği bu nedenle çarpan etkisi yaratarak söz konusu problemlerin etkisini artırabilmektedir. Diğer bir deyişle, iklim değişikliğinin, zengin ve demokratik toplumlarda göçü tetiklemesi pek olası değildir. Çevresel ve çevresel olmayan faktörlerle adım adım bir şekilde etkileşime girebilmektedir. Örneğin insanların ekonomik nedenlerden dolayı hareket etmede istekli olmasının yanında, iklim değişikliği söz konusu insanların hareket etme olasılıklarını arttırmaktadırlar. Bu nedenle, çok nedenselliğin tartışılması, iklim değişikliği ve göç arasındaki doğrudan-olmayan ilişkiyi ve ikisi arasında bağlantıyı ve etkiyi arttıran etmenleri dikkate almayı teşvik etmektedir. İklim değişikliği, her yerde tek tip sonuçlara sahip olmayan karmaşık bir çevresel süreçtir. Toplumlar her zaman değişen çevresel şartlara uyum sağlamışlardır. Çok çeşitli bir teknolojik, örgütsel, kurumsal, sosyo-ekonomik ve kültürel nitelikte bir süreçtir ve bu süreçler iklim değişikliği kadar karmaşıktır. Bu nedenle değişkenlerin sayısı, yoğun belirsizliğe yol açmaktadır.

Daha fazla imkâna ve fırsatlara sahip insanlar göç zamanlaması ve hedef alan seçme konusunda daha fazla bağımsız hareket edebilmektedir. Söz konusu bireyler göç ettikten sonra genellikle ekonomik durumlarında görece iyileşebilmektedir. Harttgen ve Klasen (2009), çalışmalarında gelişmekte olan 16 ülkenin 14'ünde, iç göçmenlere oranla sınır ötesi göçmenlerin göçmenler içindeki oranın daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir (Harttgen & Klasen, 2009: 35-44). Düşük ve yüksek gelirli ülkelerden göç eden sınır ötesi göçmenler için, Dünya Bankası araştırmasında ortalama gelirden 15 kat artış, okul kayıt oranlarının iki katı artış ve çocuk ölüm oranının da 16 kat azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (World Bank, 2017: 15-20). Daha iyi sağlık hizmetlerine erişim, su kalitesi ve barınma koşullarının iyileşmesi gibi çok büyük bir etkiler yaratabilmektedir (UNDP, 2009). Sağlık hizmetlerine daha iyi erişime sahip olan şehir merkezlerine göç eden insanlar, sağlık hizmetleri açısından kente yaşayanlardan kötü olmasına karşın, kırsal bölge yaşayanlara daha iyi koşullara sahiplerdir (UNDP, 2009).

Göç, göç eden insanlar için olumlu bir uyum politikası olabilir, ancak meydan okuma adaptasyonunu ortadan kaldırır ve planlanan yeniden yerleştirme karışık sonuçları gösterir. Haiti mevsimlik göçü, savunmasızlığın azaltılmasına yardımcı oldu. Melde, Laczko ve Gemenne (2017) tarafından çalışılan altı ülkede, göçmen hane halkları, göçün gelir büyümesi ve çeşitlendirmeye olan olumlu etkilerini bildirmişlerdir. Birçoğu göç yoluyla yeni beceriler öğrenmiş, uygulamış ve öğretmişlerdir. Göçmen hanehalklarının çoğu, göç nedeniyle sağlık koşullarını ve eğitimlerini geliştirdiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte, göçmen hanehalkları daha fazla ayrımcılığa maruz kalmakta, istihdamdan dışlanmakta ve önemli sosyal hizmetlere ve sistemlere erişimin göçmenlerden daha fazla olduğu ve güvensizlikle karşılaşma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Melde, Laczko & Gemenne, 2017: 26-35). Bazıları da yerel halktan daha az sağlam evlerde

yaşarlar. Bu faktörler, insani gelişme ve uyum beklentilerini baltalayabilse de, rapor, göçün, özellikle politikaların sosyal hizmetlere daha iyi erişime, ayrımcılığa ve dışlanmaya karşı eyleme ve göçmenlerin korunmasına olanak sağlaması durumunda, uyum kapasitelerini artırabileceğini göstermektedir.

Göç, genellikle çevre ve ekonomik şoklarla karşı karşıya gelebileceği durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu tür göçler varlıkları ve kaynakları artırabilir ve çeşitlendirebilir. Ailenin tamamı ve bir kısmı bu durumlarda göç etmekte ve böylelikle geçim stratejilerinde daha fazla esneklik sağlayabilmektedir (Antonio & Oliveira, 2009: 262-263). Geride kalan aile üyelerine yapılan para transferleri çoğunlukla gıdaya harcanmaktadır. Fakat daha iyi durumda olan hanehalkları da eğitim, sağlık ve konut gibi alanlarda bu paraları kullanabilmektedir. Dövizler (Dolar, Euro vb.), ani ekonomik ve çevre şoklarında geçim ve sigorta stratejilerinin bir parçasıdır. Göç eden aile üyelerinin geride kalan aile üyelerine gönderdikleri maddi kaynaklar, felakete karşı güvende olma, bir dereceye kadar hazırlıklı olma ve afet sonrası adaptasyonu kolaylaştırabilmektedir (Brzoska & Fröhlich, 2015: 193-194).

Göçün mevcut ücretlerin ücretler ve istihdam üzerindeki etkisi büyük ölçüde göçmenlerin mevcut işgücünün yerine geçip geçmediğine bağlıdır (Reuveny, 2007: 655). Birçok alıcı bölgede göçmenler “kirli, zor ve tehlikeli” işler, mevsimlik iş ve gayri resmi sektör işleri alabilir (IOM, 2005: 185-190). Şehirleşme, hedef bölgelerdeki göçün en önemli etkileri arasındadır. 2050 yılına kadar Dünya nüfusunun yüzde 70'inin kentleşmesi bekleniyor (PRB 2016). Çok hızlı büyüyen şehirler, yüksek işsizlik, gergin altyapı gibi olumsuz dışsallıklarla boğuşuyorlar ve çevresel bozulmalara yol açabilmektedir. 2030 yılına kadar, yaklaşık iki milyar insanın - kent sakinlerinin yüzde 40'ının - gecekondu yaşaması bekleniyor (UNDP 2009). Gecekondu bölgelerinin çoğu, güvenli ve yeterli su erişime sahip değildir; güvensiz arazi mülkiyeti ve yetersiz atık yönetimi, toplu taşımada yetersizlik gibi birçok sorun bulunmaktadır. Yine de bu olumsuzluklara karşın kıra oranla göçmenler için gelişmiş koşullara ve kıra oranla yüksek yaşam koşullarına sahiptir. Bununla birlikte İklim değişikliği çeşitli şekillerde mülteci yaratabilmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve bilimsel kuruluşlar arasındaki fikir birliği, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının mevcut etkisinin daha önce görülmemiş düzeylere ulaşmış olmasıdır. Paris COP21 Anlaşması, “iklim mültecileri” teriminden açıkça bahsetmemesine rağmen, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilgili yerinden edilme, yerinden edilmeleri azaltma ve yerinden etme konusundaki bütünleştirici yaklaşımlar için öneriler geliştirmek için çağrıda bulunmuştur. Paris COP21 Anlaşması, uluslararası iklim eyleminin kapsayıcı hedeflerini ve çerçevesini tanımladı. Ancak detayların belirlenmesi, COP22'ye katılan ülkelerin 2017 yılında gerçekleşen ilerleme incelemesinin ardından 2018 yılı sonuna kadar tamamlanması kararını verdikleri daha uzun bir süreçtir.

5. SONUÇ

İklim değişikliğinin insan göçü ve hareketliliği açısından etkisini artması beklenmektedir. Ancak, çevresel değişim ve göç arasındaki ilişkinin karmaşıklığı göz önüne alındığında, iklimsel veya doğal tehlikelerin doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Göç kendi içinde bir uyum stratejisidir. Son olarak, iklim değişikliğinin, tüm toplumları şekillendiren sosyo-ekonomik komplike bir sonucun parçası olduğu için, iklim değişikliği dünya çapında ve ülkeler arasında çok farklı bir şekilde yaşanacaktır.

Çaresizliğin sosyal boyutu olarak göç, insanların iklim değişikliğine direnme kabiliyetini arttırmak için bir fırsat olarak yorumlanmalıdır. Gerekli mali araçların oluşması halinde, deniz seviyesinin yükselmesi gibi görünürde kaçınılmaz bir tehdit bile kısmen ortadan kaldırılabilir. Ayrıca, çevresel göç temel olarak politik bir süreçse, hareket edecek gerçek insan sayısının tam olarak tahmin edilemeyeceği, ancak mevcut ve gelecekteki çabalara bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Çevresel değişimden etkilenen insanların durumunu ele almak için daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır ve potansiyel olarak başarılı politikalar öngörmek için bunun dışında gelişen kategorilerin daha iyi anlaşılması önemlidir. Buna ek olarak, bu konulara ilişkin araştırmalar, örneğin tam ve karşılaştırılabilir veri tabanlarının hazırlanmasında, sosyal ve doğa bilimleri arasında daha fazla işbirliğini gerektirmektedir.

Sonuç olarak, iklim değişikliği, zamanımızın en acil sorunlarından bazılarını şiddetlendiren bir süreçtir. Ülkeler arasında ve ülkeler arasında az gelişmişlik, eşitsizlikler, küresel adalet ve devletler, insan hakları veya insan güvenliği arasındaki dayanışma eksikliği ile yakından ilişkilidir. Bir politika alanı olarak iklim değişikliği nispeten yeni olabilir, ancak bu sorunların çoğu, devletler ve uluslararası toplum için uzun süredir devam eden süreci ifade etmektedir. İklim değişikliği-göç bağlantısına odaklanan politikaların, insanları ilk etapta savunmasız hale getiren bu süreçle mücadele etmek için yenilenmiş politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. İklim değişikliği ve göç konusunda ilişki incelendiğinde iç göç beklentiler çerçevesinde artarak devam etmesi beklenmektedir. Hanehalkının göç kararları vermesi ve hareket ederek yaşadıkları alanları terk etmesi karmaşık ve grift bir karar sürecidir. İklim değişikliği sebebiyle göç kararları veren ve

hareket eden insanların yaşamlarını birçok yönüyle etkilemektedir. İklim nedeniyle de olsa göç bir uyum stratejisidir ve insan bu süreçte hem fırsatları hem de zorlukları yönetebilmenin yollarını aramaktadır.

İklim değişikliği, hem doğrudan hem de dolaylı olarak insanları sahip olduğu ekonomik değerleri ve geçim imkânlarını etkilemektedir. İklim değişikliği, içinde buldukları ekonomi, çevre ve politik sistem gibi değişkenleri olumsuz yönde etkilediğinden insanlar geçim stratejisi olarak göç etmeye karar verebilmektedirler. İklim değişikliği göçmenlerin/mültecilerin, doğal kaynaklarını, mali, insani ve toplumsal değerlerini etkilemektedir. İklim değişikliği, ekosisteme bağlı geçim kaynaklarının mevcut ve gelecekteki durumlarını belirlemektedir. Göçün etkileri, gelişimi ve adaptasyonu dikkatli bir şekilde araştırılmalı ve politika koyucular tarafından yönetilmelidirler. İnsanlar için göç, geçim çeşitliliği ve yoksulluğun azaltılması için önemli bir strateji olabilmektedir. Aynı zamanda, göç birden fazla sorunu da beraberinde getirmektedir. Örneğin göçmenler ve aileleri, ayrımcılık ve şiddet gibi yüksek risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedirler. İklim kaynaklı göçlerle birlikte mülteciler belirli koşullar altında, sosyal uyum, altyapı ve çevre gibi hedef bölgeler üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedirler.

KAYNAKÇA

- A. Levermann, Menon, A. & Schewe. J. (2013). "Enhanced Future Variability during India's Rainy Season." *Geophysical Research Letters*, 40(12):3242-3247.
- Aitken, Sally N.; Sam, Y., Holliday, Jason A., Tongli, W. & Curtis-McLane, S. (2007). "Migration or Extirpation: Climate Change Outcomes For Tree Populations", *Evolutionary Applications*, 1(2):95-111.
- Antonio, J. & Oliveira, P. (2009). "The Implementation Of Climate Change Related Policies At The Subnational Level: An Analysis Of Three Countries", *Habitat International*, 33(2): 253–259.
- Appleyard, R.T. (1991). *International Migrations: Challenge for the Nineties*. International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.
- Barnett, J. (2003). "Security and climate change", *Global Environmental Change*, 10(5):137–17.
- Barnetta, J. & Adger, W. N. (2007). "Climate Change, Human Security and Violent Conflict", *Political Geography*, 26(6):639-655.
- Black, R.; Adger, W., Arnell, N., Dercon, S., Geddes, A. & Thomas, D. (2011). "The Effect of Environmental Change on Human Migration", *Global Environmental Change*, 21 (S1): 3–11.
- Brzoska, M. & Fröhlich, C. 2015. "Climate Change, Migration and Violent Conflict: Vulnerabilities, Pathways and Adaptation Strategies", *Migration and Development*, 5(2):190–210.
- COP21, Countries adopted the Paris Agreement at the UN Conference of the Parties, in Paris on 12 December 2015, /<https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109.pdf>
- Ekşi, N. (2016). "İklim Mültecileri", *The Journal of Migration Studies*, 2(2):10-58.
- Ellis, F. (2000). *Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- European Commission – Speech, Jean-Claude Juncker, State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity Strasbourg, 9 September 2015, /http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-5614_en.pdf
- Foresight, Migration and Global Environmental Change (2011). Final Project Report, The Government Office for Science, London, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/287717/11-1116-migration-and-global-environmental-change.pdf
- Fourth EU-Africa Summit 2-3 APRIL 2014, BRUSSELS ROADMAP 2014-2017, https://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/2014_04_01_4th_eu_africa_summit_roadmap_en.pdf
- Gemenne, F. & Blocher, J. (2017). "How Can Migration Serve Adaptation to Climate Change? Challenges to Fleshing out a Policy Ideal", *The Geographical Journal*, 183(4):336-347.
- Gray, C. (2009). "Environment, Land and Rural Out-Migration In The Southern Ecuadorian Andes", *World Development*, 37(2): 445–468.

- Harttgen, K., & Klasen, S. (2009). A Human Development Index by Internal Migration Status, Human Development Research Paper, No. 54, United Nations Development Programme, New York, <https://pdfs.semanticscholar.org/73ec/09194aed26b68e36286a2318e1ee53dd1466.pdf>
- Hendrix, C. & Salehyan, I. (2012). "Climate change, rainfall, and social conflict in Africa", *Journal of Peace Research*, 49(1):35–50.
- Hugo, G. (1996). "Environmental Concerns and International Migration", *International Migration Review*, 30(1):105–131.
- Hunter, L. M., & Nawrotzki, R. J. (2016). "Migration and The Environment", (Ed. M. J. White.), In *Handbook of Migration and Population Distribution*, p. 465-484, Dordrecht, Netherlands.
- International Organization for Migration (IOM) (2008). Expert Seminar: Migration and the Environment. International Dialogue on Migration No. 10, IOM, Geneva. http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=55&products_id=1278
- International Organization for Migration (IOM) (2010). Assessing the Evidence: Environment, Climate Change and Migration in Bangladesh, IOM, Dhaka. http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&products_id=631.
- International Organization for Migration (IOM) (2011). Glossary on Migration, 2nd Edition. International Migration Law No. 25, IOM, Geneva. http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=56&products_id=1380
- IOM (International Organization for Migration) (2005). World Migration Report 2005: Costs and Benefits of International Migration, Geneva, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2005_3.pdf
- IPCC, 2013. Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, ed. T.F. Stocker, D. Qin T.F., G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex, and P.M. Midgley. Cambridge, UK and New York, NY: Cambridge University Press.
- Kälin W. & Schrepfer N. (2012). Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change Normative Gaps and Possible Approaches, Legal And Protection Policy research Series, Division Of International Protection United Nations High Commissioner For Refugees (Unhcr) Cp2500, 1211, Geneva, Switzerland, <http://www.unhcr.org/>
- Kraler, A., Noack, M., Cernei T. (2012). "Climate Refugees Legal and Policy Responses to Environmentally Induced Migration", The Clim Mig Conference on Human Rights, Environmental Change, Migration and Displacement, 20-21 September 2012, 1-18, Vienna.
- Larsen, K. & Gunnarsson-Östling, U. (2009). "Climate Change Scenarios And Citizen-Participation: Mitigation and Adaptation Perspectives in Constructing Sustainable Futures", *Habitat International*, 33(2):260–266.
- Martin, S. (2009). Managing environmentally induced migration. In: *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, IOM, Geneva, (p. 353–384), http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&products_id=539
- Martin, S., Weerasinghe, S. and Taylor, A. (2014). *Humanitarian Crises and Migration: Causes, Consequences and Responses*, Routledge, New York.
- Marx, E. (1990). "The Social World of Refugees: A Conceptual Framework", *Journal of Refugee Studies*, 3(3):189–203.
- Melde, S., Laczko, F. and Gemenne, F. (2017). Making Mobility Work for Adaptation to Environmental Changes: Results from the MECLIP Global Research, Geneva: International Organization for Migration, https://publications.iom.int/system/files/pdf/meclep_comparative_report.pdf.
- Nansen Initiative. (2015). "Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Climate Change: Volume I." Geneva. <https://nanseninitiative.org/wp-content/uploads/2015/02/PROTECTION-AGENDA-VOLUME-1.pdf>.
- O'Brien, G.; O'Keefe, P., Rose, J. & Wisner, B. (2006). "Climate change and disaster management", *Disasters*, 30(1):64–80.

- Oxfam (2016 Mar 2) Oxfam Situation Report Number: 15 (Tamil Nadu cyclone 2015). Sphere India (2015) Joint Needs Assessment Report Tamil Nadu Floods-2015. Retrieved from: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/jna-report-tamilnadu-december-2015.pdf>
- Petersen, W. (1958). "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, 23(3):256–266.
- Phongsathorn, P. (2011). "Environment and Migration: The 2011 Floods In Thailand", (eds. Gemenne, F., P. Brückner and D. Ionesco), *The State of Environmental Migration 2011*, pp.13-23, Institute for Sustainable Development and International Relations (IDDRI) and International Organization for Migration (IOM), Paris.
- Ravenstein, E. G. (1889). "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, 52 (2): 241-301.
- Reuveny, R. (2007). "Climate Change-Induced Migration and Violent Conflict", *Political Geography*, 26: 656-673.
- Revi, A. (2008). "Climate Change Risk: An Adaptation and Mitigation Agenda For Indian Cities", *Environment & Urbanization*, 20(1):207–229.
- Saavedra, C. & Budd, W. (2009). "Climate change and environmental planning: Working to build community resilience and adaptive capacity in Washington State, USA", *Habitat International*, 33(2):246–252.
- Schwerdtl, P.; Bowen, K. & McMichael, C.(2018). "The health impacts of climate-related migration", *BMC Medicine*, 16(1):1-7.
- Scoones, I. (1998). "Sustainable Rural Livelihoods: A Framework for Analysis", IDS Working Paper 72, 1-23.
https://www.researchgate.net/publication/251873585_Sustainable_Rural_Livelihoods_A_Framework_for_Analysis
- Stark, O. & Bloom, D.E. (1985). *The New Economics of Labor Migration*, *American Economic Review*, 75(2):175–178.
- UN (1994). *Report of the International Conference on Population and Development Cairo, 5-13 September, United Nations Publication, New York*, www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/.../A_CONF.171_13_Rev.1.pdf
- UN (2017), *International Migration Report 2017 Highlights*, Department of Economic and Social Affairs, New York, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- UNDP (United Nations Development Programme). 2009. *Human Development Report 2009*. New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf.
- UNHCR (2015), *Human Mobility in The Context of Climate Change UNFCCC, PARIS COP-21*, <http://www.unhcr.org/protection/environment/565b21bd9/human-mobility-context-climate-change-unfccc-paris-cop-21-recommendations.html>
- Widgren, J. (1990). "International Migration and Regional Stability", *International Affairs (Cambridge, UK)*, 66(3): 749–766.
- World Bank (2017). *Pacific Possible : Long-term Economic Opportunities and Challenges for Pacific Island Countries*. Washington, <http://documents.worldbank.org/curated/en/168951503668157320/pdf/ACS22308-PUBLIC-P154324-ADD-SERIES-PPFullReportFINALscreen.pdf>.